

С. О. ВЕРБИЧ

Інститут української мови НАН України
м. Київ, Україна
Електронна пошта: sviatoverb@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4671-1898>

ГЕНЕТИЧНО ТЮРКСЬКІ ОЙКОНІМИ ОДЕЩИНИ: ВМОТИВОВАНИСТЬ / НЕВМОТИВОВАНИСТЬ ПЕРЕЙМЕНУВАНЬ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ. 1¹

У статті проаналізовано низку ойконімів сучасної Одеської області, які сформувалися в період турецько-татарської (ногайської) історії цього регіону, а також генетично тюркські назви, які болгарські переселенці перенесли на нове місце проживання зі своєї батьківщини наприкінці XVIII — у першій половині XIX ст., що були змінені протягом 1944–1945 рр. Акцентовано, що впродовж кінця XV–XVIII ст. становлення ойконімії Північно-Західного Надчорномор'я, зокрема Одещини, відбувалося в тюркськомовному середовищі. Це підтверджують численні назви поселень на зразок *Акмангит*, *Бугаз*, *Карамахмет*, *Татарбунари* та ін., які тут виникли. Звернуто увагу на те, що стабільну мовно-етнічну ситуацію в цьому краї порушили російсько-турецькі війни 1768–1774 рр., 1787–1791 рр., 1806–1812 рр., 1828–1829 рр., унаслідок яких активізувалися, за сприяння уряду Російської імперії, процеси іноземного освоєння вказаної території, передусім переселенцями з-за Дунаю, які перенесли сюди з Болгарії чимало тюркських назв, як-от: *Бургуджі* (тепер *Виноградівка* Болградського р-ну), *Ісерлі* (*Есирлі*; тепер *Вільне* Болградського р-ну) та ін. Такі назви населених пунктів органічно доповнили переважно турецько-татарський складник місцевого ойконімікону. Наголошено, що найбільших змін ойконімна система Одещини зазнала в радянський період, після 1944 р., коли нова влада ініціювала перейменування так званих немилозвучних й етимологічно непрозорих назв тюркського походження. Унаслідок такого адміністративного втручання зникло багато історичних ойконімів, наприклад: *Анадолу* стало *Долинським* (тепер Ізмаїльський р-н), *Ташлик* — *Кам'янським* (тепер Болградський р-н), *Турлак* — *Випасним* (тепер Білгород-Дністровський р-н) тощо.

На підставі етимологічного і структурно-семантичного аналізу генетично тюркських ойконімів Одещини зроблено такі висновки: у більшості перейменованих назв поселень не враховано ні дериваційної моделі, за якою було утворено первісний ойконім, ні внутрішньої форми (апелятивного значення) його твірної основи, що призвело до появи випадкових, штучних, назв; зважаючи на те, що в незалежній Українській державі, зокрема і в Одеській області, процес відновлення історичних

¹ Статтю підготовано в межах виконання теми групи ономастики відділу історії української мови та ономастики Інституту української мови НАН України «До проблеми унормування власних назв: теорія і практика» (у межах цільової комплексної програми ВЛММ НАН України «Українська мова — чинник консолідування українського соціуму»). Шифр III-11-17.

- VVR Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. [In Ukrainian].
- Volosti Volosti i vazhneyshie seleniya evropeyskoj Rossii (Po dannym obsledovaniya, proizvedennogo statisticheskimi uchrezhdeniyami Ministerstva Vnutrennih Del, po porucheniyu Statisticheskogo Soveta), (8): Gubernii Novorossiyskoj grupy. (1886). Saint Petersburg: Central'nyj statisticheskij komitet. [In Russian].

S. O. VERBYCH

Institute of Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

E-mail: sviatoverb@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-4671-1898>

ODESSA REGION OIKONYMS OF TURKIC ORIGIN: MOTIVATEDNESS VS. UNMOTIVATEDNESS IN SOVIET PERIOD RENAMINGS. 1

The article analyzes the oikonyms of the modern Odessa region, which were formed during the Turkish-Tatar (Nogai) history of this region. Much attention is given to the genetic Turkic names, which the Bulgarian settlers moved to a new place of residence from their homeland in the late XVIII — in the first half of the XIX century, and which were renamed during 1944–1945. It is specially noted formation of the oikonymy of Odessa region during the end of XV–XVIII centuries took place in a Turkic-speaking environment. This is confirmed by names of settlements such as *Akmangit*, *Bugaz*, *Karamahmet*, *Tatarbunary*, etc., which appeared here. It should be stressed that the stable linguistic and ethnic situation in this area was disturbed by the Russian-Turkish wars of 1768–1774, 1787–1791, 1806–1812, 1828–1829, as a result of which, with the assistance of the government of the Russian Empire, the processes of foreign development of this territory intensified, primarily immigrants from across the Danube, who brought here from their land many Turkic names, such as: *Burguji* (now *Vynohradivka* Bolgrad district), *Iserli* (*Esirli*; now *Vilne* Bolgrad district). Such names of settlements organic supplemented mainly the Turkish-Tatar component of the local oikonymicon. The greatest changes in the oikonymic system of Odessa region took place in the Soviet period, after 1944, when the new government initiated the renaming of the so-called unsympathetic and etymologically opaque names of Turkic origin. As a result of such administrative intervention, many historical oikonyms disappeared, for example: *Anadolu* became *Dolynsky* (now Izmail district), *Tashlyk* became *Kamyansky* (now Bolgrad district), *Turlak* became *Vypasny* (now Belgorod-Dniester district), and so on. From etymological and structural-semantic analysis of genetically Turkic oikonyms of Odessa region, one may conclude that most of the renamed names do not take into account either the derivational model, according to which the primary oikonym was introduced, or the internal form (appellate meaning) of its solid basis, which led to the appearance of random, artificial names. In independent Ukraine, especially in the Odessa region, the process of restoring the historical names of settlements continues, it is necessary to intensify it, to return the settlements to their original, historically formed, names.

Keywords: genetically Turkic oikonyms of Odessa region, renamed names of the Soviet period, internal form of oikonym, phonetic-word-forming adaptation of Turkic names, restoration of historical names.

Дата надходження до редакції — 14.07.2021

Дата затвердження редакцією — 21.07.2021